

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۷، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۳، صفحات ۸۷-۱۰۳

تحلیل مشکلات انارکاران با استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری

چندشاخصه: مطالعه موردی دهستان زیرتنگ سیاب

عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، مهدی پورطاهری، و اسماعیل آدینه‌وند*

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۱۰/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۹/۶

چکیده

هرچند، از نظر تنوع محصولات باغی، ایران با پانزده محصول دارای مقام سوم در جهان است، اما در زمینه باغبانی به‌ویژه انارکاری با تنگنهایی روبه‌روست. در منطقه مورد مطالعه، به‌طور متوسط، ۵۱/۸ درصد روستاییان به پیشه باغداری و کشت انار اشتغال دارند. اینک سؤال اساسی این است که «مهم‌ترین چالش‌های باغداران منطقه به‌ویژه انارکاران کدامند؟». جامعه آماری تحقیق متشکل از شش روستا و ۲۱۸ انارکار است. در پژوهش حاضر، با بهره‌گیری از روش تاپسیس اقدام به رتبه‌بندی مهم‌ترین چالش‌های فراروی انارکاران می‌شود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با توجه به دیدگاه باغداران، مسائل اقتصادی در سطح دهستان و به‌تفکیک در سطح مراکز روستایی در اولویت قرار دارند. همچنین، یافته‌های تحقیق گویای اولویت روستای تازه‌آباد از حیث میزان مسائل و مشکلات باغداران است.

کلیدواژه‌ها: مسائل و مشکلات باغداران / اولویت‌بندی / انار / مدل تاپسیس / زیرتنگ سیاب (دهستان).

***

* به ترتیب، نویسنده مسئول و دانشیار گروه جغرافیا دانشگاه تربیت مدرس، تهران (reftekhari_reza@yahoo.com)؛ استادیار گروه جغرافیا دانشگاه تربیت مدرس، تهران؛ و دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

مقدمه

بخش کشاورزی، به‌مثابه یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد کشور، نقشی مهم در تولید، صادرات، اشتغال و تأمین نیازهای غذایی کشور دارد. توسعه بخش کشاورزی پیش‌شرط و نیاز ضروری توسعه اقتصادی کشور بوده، شکوفایی رشد و توسعه سایر بخش‌ها نیز در گرو برطرف شدن موانع توسعه در همین بخش است (تیموری و خلیلیان، ۱۳۸۷: ۵۶). از این‌رو، بخش کشاورزی، با توجه به بهره‌مندی از مزیت‌های بالقوه طبیعی و نیز نقش حساس در امنیت غذایی جامعه و تعادل زیست‌بوم‌ها، بیش از سایر بخش‌ها نیاز به توجه دارد (عزیزی و یزدانی، ۱۳۸۳: ۴۱). در این میان، با توجه به رقابت شدید جهانی برای کاهش هزینه‌های تولید و افزایش کیفیت محصول و از آنجا که ایران نیز از لحاظ تولید محصولات باغی جزو ده کشور برتر جهان و از نظر تنوع محصول، با پانزده نوع محصول باغی، رتبه سوم جهانی را داراست، زیربخش باغبانی کشورمان اهمیت ویژه دارد. در واقع، ظرفیت‌های موجود در زیربخش باغبانی از جمله مزیت نسبی، صادرات، اشتغال‌زایی، بازدهی اقتصادی بالا، سازگاری با ملاحظات زیست‌محیطی و توسعه پایدار را می‌توان از ویژگی‌های بارز این زیربخش دانست؛ زیرا حدود ۲۵ درصد ارزش افزوده، سی درصد اشتغال و هشتاد درصد صادرات بخش کشاورزی مربوط به زیربخش باغبانی است. در حال حاضر، کشور ایران هشتمین کشور تولیدکننده محصولات باغی جهان و مقام اول تولید محصولات باغی در خاورمیانه و شمال آفریقا است. سطح کشت باغ‌های کشور در سال ۱۳۸۸ معادل ۲۹۴۲ هزار هکتار بوده است (معاونت باغبانی وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۱: ۹). میزان و ارزش صادرات محصولات باغی دارای رشد سالانه ۵/۸ درصد از کل صادرات محصولات کشاورزی است؛ و سهمی برابر با ۵۷ درصد از لحاظ وزنی، و ۷۸ درصد از نظر ارزش، به گروه محصولات باغی تعلق دارد (مقدسی و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۵۳). علی‌رغم همه مزیت‌ها و توانایی‌ها، این زیربخش با مشکلاتی خاص دست به‌گریبان بوده که در مقاله حاضر، سعی شده است تا از چهار بعد

اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی، مشکلات باغداران (انارکاران) دهستان زیرتنگ سیاب بررسی و از این رهگذر، مشخص شود که کدام بعد از مسائل و مشکلات باغداران در سطح کل دهستان و در سطح مراکز روستایی در اولویت قرار دارد.

یکی از محصولات مهم باغی کشور که در سال‌های اخیر، توجهی ویژه را در بازارهای جهانی به خود جلب کرده، محصول انار^(۲) است. انار درختچه‌ای است که در اقلیم نیمه گرمسیری و مدیترانه‌ای می‌روید. اکثر گیاه‌شناسان بر این باورند که اصل انار از قفقاز، سواحل دریای خزر و ارتفاعات زاگرس بوده است (حسینی نیا، ۱۳۷۳: ۲). هدگسون معتقد است که قدمت انار تقریباً همزمان با انجیر و انگور بوده، این میوه پیش از هلو، انجیر و بادام شناخته و از آن استفاده شده است. کلمه انگلیسی pomegranate که معادل انار در فارسی است، برگرفته از زبان یونانی به معنی سیب با هسته‌های زیاد است. برابر اسناد موجود، در تابلوهای سنگ‌کاری تخت جمشید، برگ‌های انار را می‌توان مشاهده کرد، و چه‌بسا این نکته دلیلی بر شناخت انار و استفاده از آن از زمان‌های بسیار قدیم باشد (Larue, 1960: 305). در افسانه‌های یونان باستان، انار به منزله «میوه مردن» شناخته شده و مانعی برای نرفتن به جهنم بود. بابلی‌ها از دانه‌های انار برای شفاعت در روز جزا یاد می‌کردند (Madihassan, 1984: 32). مردم فارس (ایران قدیم) انار را عامل شکست‌ناپذیری در نبردها می‌دانستند. در نزد مردم چین، شربت قرمز انار اشباع‌کننده روح، همخوی‌کننده انسان‌ها و طولانی‌کننده عمر به‌شمار می‌رفت (Lansky et al., 1999: 231).

انار برای مردم مدیترانه طی قرن‌ها میوه‌ای مهم و تزئینی بود؛ این محصول میوه محلی نواحی ایران تا هیمالیاست (Crites et al., 2004: 1). انار در بین درختان مثمر دارای شرایط و الگوی کشت ویژه است (مؤذن فردوسی، ۱۳۶۸: ۵۲). از نظر محدوده کشت، می‌توان انار را تا عرض ۴۱ درجه شمالی و جنوبی کشت کرد (میرجلیلی، ۱۳۸۱: ۵). ویژگی حرارتی درخت انار بدین صورت است که قایلیت سازگاری با آب‌وهوای گرم و خشک و در

زمستان تحمل هوای خیلی سرد را دارد؛ اما در دمای زیر دوازده درجه فارنهایت آسیب‌پذیر است (Crites et al., 2004: 1). کشت انار در طیفی وسیع از خاک‌ها انجام می‌پذیرد و نسبت به دیگر درختان میوه، با محدوده بیشتری از خاک‌ها تطابق نشان می‌دهد. مقدار بارندگی برای رشد انار اهمیت زیادی ندارد. باران بی‌موقع تنظیم دور آبیاری را به هم می‌زند و باعث ترک‌خوردگی اکثر میوه‌ها می‌شود (بدیع‌زادگان، ۱۳۷۶: ۱۶-۲۰). تاکنون در دنیا، ۸۰۰ رقم انار شناخته شده که ۱۴۵ رقم آن کشت و کار می‌شود. ارقام مختلف انار را می‌توان به انواع کلی انار وحشی (پاکوتاه و پرپر) و انار اهلی (پرورشی) تقسیم کرد. همچنین، از نظر زمان رسیدن و موقع برداشت انار، می‌توان این محصول را به سه گروه تقسیم کرد: انواع زودرس شیرین که زمان رسیدن آن اوایل شهریور است، انواع زودرس ترش که زمان رسیدن آن هم اوایل شهریور است، و انواع دیررس شیرین که زمان رسیدن آن اواخر شهریور است. پنج رقم مهم و معروف انار در ایران، که شرایط صادراتی را دارند، عبارت‌اند از: رباب نیریز، شیشه کپ فردوس، ملس ساوه، میخوش (ملس) یزد، و نادری (نطنز، بادرود) (همان: ۶). تولید انار، صرف‌نظر از اهمیت اقتصادی آن، از جنبه‌های صنعتی (حسینی‌نیا، ۱۳۷۳: ۱۹)، تغذیه‌ای (Crites et al., 2004: 76)، بوم‌شناختی (پارسا‌پژوه، ۱۳۶۶: ۱۲)، و پزشکی (Knight and Eden, 1996: 897; Rania et al., 2008: 112) نیز با کاربرد و موارد استفاده فراوان همراه است.

امروزه، انار در ۲۳ استان و نیز در ساوه و شهرستان‌هایی از استان‌های فارس، یزد، خراسان، و قم برداشت می‌شود. ایران کانون سنتی تولید انار در جهان شناخته می‌شود (حماسیان و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۵۷). سطح زیر کشت انار در سال زراعی ۱۳۸۷ حدود ۷۴ هزار هکتار بوده که از این نظر، در بین انواع مرکبات و میوه‌های هسته‌دار، رتبه هشتم را به خود اختصاص داده است. میزان تولید انار در همان سال حدود ۲۶۱۹ هزار تن بوده که از این نظر، در میان محصولات دائمی، در مرتبه هفتم قرار داشته است (وزارت جهاد کشاورزی،

معاونت امور باغبانی، ۱۳۸۷). ایران به کشورهای زیادی انار صادر می‌کند که ده کشور عمده هدف صادرات انار ایران بر حسب میزان صادرات، به ترتیب، عبارت‌اند از کشورهای جمهوری کره، روسیه، امارات، آذربایجان، هلند، ارمنستان، اوکراین، ترکیه، آلمان، و بحرین (گسیلی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۲). در این میان، کشورمان با رقبایی چون ترکیه روبه‌روست؛ از این‌رو، ضروری است که مراکزی برای بالا بردن کیفیت این محصول دایر شود تا ایران بتواند همچنان جایگاه خود را در بازارهای جهانی حفظ کند (پیرجلی، ۱۳۸۸: ۱۰).

ایران، با بهره‌مندی از موقعیت مناسب در تولید برخی محصولات به‌ویژه خرما، پسته، انار و کشمش، با فرصت‌ها و البته مسائلی خاص هم مواجه است. به‌طور کلی، چنین گفته می‌شود که برخورداری از چنین موقعیتی چه‌بسا عاملی سودمند برای رشد باشد، چرا که نقش راهبردی در افزایش سریع نرخ رشد در زیربخش باغبانی دارد. اما تحقق این نرخ رشد مستلزم سرمایه‌گذاری گسترده دولت در تحقیقات و توسعه بازار است (ویلیام ملور، ۱۳۸۳: ۱۱-۱۲). در واقع، با وجود این ظرفیت‌ها، توان‌ها و مزیت‌ها، زیربخش باغبانی و از آن جمله انارکاری، برابر جدول ۱، با مسائل و مشکلات فراوان روبه‌روست، که برخی از آنها عبارت‌اند از: پایین بودن عملکرد در واحد سطح در مقایسه با سایر کشورها و استعدادهای موجود، بالا بودن ضایعات کمی و افت کیفی محصول در مراحل برداشت تا مصرف، منطبق نبودن ظرفیت و ساختار صنایع تبدیلی، نگهداری و بسته‌بندی کشور با الزامات تولید محصولات انار برای عرضه به بازارهای جهانی، ضعف و نابسامانی در نظام بازرگانی محصولات باغی به‌ویژه در صادرات و توسعه بازارهای جهانی، کاستی در نظام علمی و فراگیر مطالعات، تولید آمار و اطلاع‌رسانی در زمینه فعالیت‌های باغبانی، ناکافی بودن فعالیت‌های تحقیقاتی، ترویجی و آموزشی، کمبود منابع سرمایه و سرمایه‌گذاری، ضعف و کاستی در استقرار نظام تولید نهال استاندارد از ارقام تجاری، منطبق نبودن ساختار و امکانات نظام استاندارد و کنترل کیفی و بهداشتی محصولات باغبانی با الزامات و استانداردهای عرضه محصول در بازارهای مصرف داخلی و خارجی،

ناکافی بودن منابع آب تأمین‌شده و اختصاص‌یافته برای توسعه کشت محصولات باغبانی در مقایسه با عرصه موجود و تقاضای جامعه، منطبق نبودن ظرفیت و زیرساخت‌های حمل‌ونقل کشور با الزامات و استانداردهای بازاررسانی و عرضه محصولات باغبانی به بازارهای جهانی، ضعف دانش و مهارت‌های فنی بهره‌برداران از نظر کاربرد یافته‌های جدید برای تولید محصولات باغی، پایین بودن تنوع فرآوری و بسته‌بندی محصولات باغبانی، کمبود نیروی ماهر و متخصص مرتبط با فعالیت‌های باغبانی در عرصه‌های بهره‌برداری، تحقیق، مشاوره و اجرا، و نارسایی در تأمین و عرضه به‌هنگام و کافی نهاده‌های باغبانی (مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۴: ۱۰۰-۱۰۱).

جدول ۱- عمده‌ترین مسائل و مشکلات باغداران (انارکاران) بر اساس مطالعات پیشین

مسائل و مشکلات اغداران	منابع پژوهش
بازاریابی	نجفی، ۱۳۸۵؛ محسنی، ۱۳۸۳؛ گسیلی و همکاران، ۱۳۸۵؛ نیکخواه، ۱۳۸۶؛ سالم، ۱۳۷۹
برداشت محصول	مقدسی و همکاران، ۱۳۸۴؛ رامچی، ۱۳۸۳
آفات و بیماری‌ها	سایپتکو، ۱۳۵۸؛ فرزانه، ۱۳۷۶؛ Kashkooli and Egtedar, 1976؛ حسینی‌نیا، ۱۳۷۳؛ امامی، ۱۳۸۵؛ میرکریمی، ۱۳۸۱
صنایع تبدیلی	قانعی، ۱۳۸۷
ریزش گل	حسینی‌نیا، ۱۳۷۳؛ بدیع‌زادگان، ۱۳۷۶
هرس کردن	میرجلیلی، ۱۳۸۱؛ حسینی‌نیا، ۱۳۷۳
ترکیدگی پوست انار	رنجبر و همکاران، ۱۳۸۳؛ حسینی‌نیا، ۱۳۷۳؛ عسگری سرچشمه و شاکری حسین‌آبادی، ۱۳۶۳
سرمازدگی	نعیمی‌پور، ۱۳۸۴؛ میرجلیلی، ۱۳۸۱؛ گسیلی و همکاران، ۱۳۸۵
آفتاب‌سوختگی پوست انار	رنجبر و همکاران، ۱۳۸۴؛ عسگری سرچشمه و شاکری حسین‌آبادی، ۱۳۶۳
پوسیدگی میوه انار	میرحسینی و همکاران، ۱۳۸۶؛ مؤذن فردوسی، ۱۳۶۸
آفتاب‌سوختگی درخت انار	شاکری و همکاران، ۱۳۸۵
آب و آبیاری	عبدالاحسین‌زاده، ۱۳۶۵؛ حسینی‌نیا، ۱۳۷۳

منبع: یافته‌های پژوهش

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر توصیفی و پیمایشی با بهره‌گیری از پرسشنامه بوده و در آن، به بررسی و ارزیابی عمده‌ترین مشکلات باغداران (انارکاران) از چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، و محیطی پرداخته شده است. مطابق جدول ۲، با توجه به چارچوب نظری تحقیق، برای عملیاتی کردن ابعاد چهارگانه مشکلات، ۵۲ گویه طراحی شده است (هجده گویه اجتماعی، یازده گویه کالبدی، سیزده گویه محیطی، و ده گویه اقتصادی). برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار SPSS (آزمون t تک‌نمونه‌ای و تحلیل واریانس) و برای اولویت‌بندی نیز از مدل تاپسیس^(۱) بهره گرفته شده است.

جدول ۲- تعریف عملیاتی ابعاد مشکلات باغداران (متغیرها)

بعد	گویه
اجتماعی	دانش نوین باغداری در زمینه چیدن مناسب محصول، هرس کردن درختان، آبیاری اصولی، استفاده مناسب از کود و سم، بسته‌بندی مناسب، مشکل سرعت محصول، سطح و درجه پر زحمت بودن شغل باغداری، درآمد باغداری، عدم ثبات و سالانه بودن درآمد باغداری، رضایت شغلی، سطح تعامل و همدلی، و ...
کالبدی	کیفیت راه‌های بین اراضی، کیفیت راه‌های بین‌بخشی، کیفیت راه‌های بین‌شهری، کیفیت جوی‌های آب، تعداد سیل‌بندها برای مهار سیل، پراکندگی و قطعه قطعه بودن باغ‌ها، فاصله از مرکز فروش (مرکز شهرستان)، متوسط فاصله باغ‌ها از محل سکونت، و ...
محیطی	خسارت ناشی از آفات (کرم گلوگاه)، خسارت ناشی از سیل، آفتاب‌سوختگی پوست انار، طوفان شن (گرد و غبار) و ممانعت از گل‌دهی، رشد محصول و شادابی درختان، ریزش گل در فصل گل‌دهی، آلودگی منابع آب ناشی از استفاده از موتورهای دیزلی، و ...
اقتصادی	ظرفیت بازار برای محصول انار (کشش بازار)، رضایت از سود ناشی از فروش محصول، هزینه توسعه باغ یا تبدیل یک زمین زراعی به باغ، هزینه حمل محصول به بازار فروش، هزینه کارگر برای فعالیت در باغ، هزینه بسته‌بندی محصول، سرمایه‌گذاری دولت در زمینه خودکفایی و بالا رفتن بازده تولید محصول، تعداد صنایع تبدیلی مرتبط، و ...

منبع: یافته‌های تحقیق

دهستان زیر تنگ سیاب با مساحتی برابر با ۴۴۸ کیلومتر مربع در بخش کونانی شهرستان کوهدشت واقع شده و دارای ۳۸ روستا و جمعیتی برابر با ۶۴۴۷ نفر است. از ۱۲۰۷ خانوار دهستان ۶۳۵ خانوار در زمینه باغداری و تولید محصول انار فعالیت می‌کنند. سطح زیر کشت باغ‌های انار دهستان ۱۳۶۰ هکتار بوده و میزان عملکرد محصول آن ۲۵ تن در هکتار است که از متوسط کشوری (پانزده تن) فراتر می‌رود. در این منطقه، انارکاران سالانه به‌طور متوسط ۲۵۰ هزار تن محصول انار برداشت می‌کنند. از آنجا که بیشترین سطح زیر کشت باغ‌های دهستان در شش روستای نامکول، ده برادر، تازه‌آباد، دربند کبود (اولاد)، کرمعلی، و گرخشاب قرار داشته، از ۶۳۵ خانوار باغدار ساکن در دهستان نیز ۵۰۸ خانوار در همین روستاها سکونت دارند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۷). همچنین، جامعه نمونه تحقیق را روستاهای یادشده تشکیل می‌دهند. بدین ترتیب، با بهره‌گیری از رابطه کوکران، از ۵۰۸ خانوار ساکن با پیشه باغداری، ۲۱۸ خانوار به‌صورت تصادفی طبقه‌ای انتخاب و بر اساس تخصیص متناسب، به هر کدام از روستاهای مورد نظر اختصاص یافته‌اند.

نتایج و بحث

بررسی یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد که در ۶۵/۱ درصد از خانوارها درآمد سالانه حاصل از باغداری کمتر از پنج میلیون، در ۲۲/۹ درصد پنج تا ده میلیون و در دوازده درصد نیز ده تا بیست میلیون تومان و همچنین، میزان تولید سالانه ۳۴/۹۱ درصد از خانوارهای انارکار کمتر از پنج تن، ۳۳/۷۴ درصد پنج تا ده تن، ۱۶/۸۳ درصد ده تا بیست تن، و ۱۴/۴۲ درصد نیز بیش از بیست تن بوده است. در این حال، سطح زیر کشت باغ‌های انار ۷۵/۹ درصد از خانوارها کمتر از سه هکتار، ۲۰/۵ درصد سه تا پنج هکتار، ۲/۴ درصد پنج تا ده هکتار، و فقط ۱/۲ درصد بیش از ده هکتار بوده است. پس از بررسی چگونگی پراکندگی قطعات باغ‌های انار نیز مشخص شد که باغ‌های انار ۷۹/۵۳ درصد از خانوارها در یک تا سه قطعه، ۱۵/۶۴ درصد در سه تا پنج قطعه، و ۴/۸۳ درصد نیز در بیش از پنج قطعه زمین پراکنده شده است.

جدول ۳- بررسی شدت مسائل باغداران در ابعاد چهارگانه بر اساس آزمون t

ابعاد	آماره t	میانگین	میانگین گویه	سطح معنی داری
اجتماعی	-۰/۴۱	۳۵/۷۹	۳۶	۰/۶۸۳
کالبدی	۸/۹۵	۲۴/۷۹	۲۲	۰/۰۰۰
محیطی	۵/۴۶	۲۸/۰۴	۲۶	۰/۰۰۰
اقتصادی	۱۷/۹۵	۲۴/۷۷	۲۰	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد، تحلیل شدت مسائل و مشکلات انارکاران بر اساس آزمون t تک‌نمونه‌ای مبین آن است که سطح معنی داری در سه بعد کالبدی، محیطی و اقتصادی کمتر و در بعد اجتماعی بیشتر از آلفا ۰/۰۵ برآورد شده است. در این میان، همان‌گونه که میزان t محاسبه شده نیز نشان می‌دهد، شدت مسائل و مشکلات باغداران به ترتیب در ابعاد اقتصادی، کالبدی و محیطی بیشتر و در بعد اجتماعی کمتر از حد متوسط است. همان‌گونه که از جدول ۴ می‌توان استنباط کرد، بر اساس آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه (F فیشر)، در گروه‌های با واریانس برابر، بین ابعاد مسائل و مشکلات باغداران در سطح دهستان تفاوت معنی دار قابل مشاهده است. چنان‌که نتایج آزمون توکی مندرج در جدول ۵ نیز نشان می‌دهد، می‌توان مسائل اجتماعی را با کمترین چالش در طبقه اول، مسائل محیطی و کالبدی را در طبقه دوم و در نهایت، مسائل اقتصادی با بیشترین چالش را در طبقه سوم جای داد.

جدول ۴- سنجش تفاوت بین ابعاد با استفاده از آزمون تحلیل واریانس

مؤلفه‌ها	میانگین مربعات	جمع مربعات	سطح معنی داری
بین گروهی	۱۰/۳۵	۳/۴۵	۰/۰۰۰
درون گروهی	۲۱/۲۰	۰/۶۵	
جمع	۳۱/۵۵		

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۵- اولویت‌بندی ابعاد بر اساس اختلاف بین میانگین آنها (آزمون توکی)

۱	۲	۳	ابعاد مسائل
		۱/۹۸	اجتماعی
	۲/۱۵		محیطی
	۲/۲۵		کالبدی
۲/۴۷			اقتصادی

منبع: یافته‌های تحقیق

تحلیل مسائل و مشکلات انارکاران به تفکیک روستاها نیز نشان می‌دهد که صرف‌نظر از روستای ده برادر در سایر روستاها بین ابعاد چهارگانه مسائل انارکاران اختلاف معنادار وجود دارد. با استفاده از آزمون توکی، مهم‌ترین مسائل باغداران را می‌توان به تفکیک جدول ۶ طبقه‌بندی کرد. همان‌گونه که استنباط می‌شود، در حال حاضر، مسائل اقتصادی مهم‌ترین چالش فراروی انارکاران منطقه مورد مطالعه است.

جدول ۶- طبقه‌بندی مسائل باغداران در سطح روستاها بر اساس آزمون توکی

روستا	تعداد کلاس (طبقه)	اولویت‌بندی مسائل
نامکول	۳	اجتماعی < کالبدی - محیطی < اقتصادی
تازه‌آباد	۲	اجتماعی - کالبدی - محیطی < اقتصادی
دربند کبود	۳	اجتماعی < محیطی - کالبدی < اقتصادی
کرمعلی	۳	اجتماعی - محیطی < کالبدی < اقتصادی
گرخشاب	۲	اجتماعی - محیطی < کالبدی - اقتصادی

منبع: یافته‌های تحقیق

برای اولویت‌بندی روستاها از نظر شدت مسائل و مشکلات باغداران، ابتدا یک ماتریس از وضع موجود روستاها از نظر چهار شاخص اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و محیطی گردآوری شده است (جدول ۷). سپس، با بهره‌گیری از نظرات شوراهای دهیاران، اقدام به وزن‌دهی هر

کدام از ابعاد با استفاده از روش توان رتبه‌ای و ماتریس وزنی و اولویت‌بندی شد. بدین ترتیب، می‌توان گفت که از بین شش روستای مورد مطالعه، روستای تازه‌آباد در اولویت اول و روستای کرمعلی در اولویت آخر قرار می‌گیرند، که نشان‌دهنده وضعیت نامطلوب‌تر باغداران روستای تازه‌آباد، بر اساس شاخص‌های چهارگانه، نسبت به سایر روستاهای دهستان است.

جدول ۷- ارزیابی وضع موجود روستاها بر اساس میانگین مسائل و مشکلات

مسائل و مشکلات				روستا
اجتماعی	اقتصادی	محیطی	کالبدی	
۲/۰۲	۲/۴۷	۲/۲۴	۲/۲۵	نامکول
۲/۱۴	۲/۵	۲/۲۴	۲/۱۷	ده برادر
۲/۱۵	۲/۷۶	۲/۲۷	۲/۲۵	تازه‌آباد
۱/۹۷	۲/۴۸	۲/۱۵	۲/۳۱	دربند کبود
۱/۸۳	۲/۳۲	۲	۲/۱۴	کرمعلی
۱/۸۹	۲/۴۴	۲/۰۹	۲/۳۵	گرخشاب
۰/۰۶۳	۰/۱۶۶	۰/۵۷۴	۰/۱۹۵	وزن

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۸- اولویت‌بندی روستاها بر اساس شدت مسائل و مشکلات باغداران

اولویت (R)	C*	S-	S+	روستا
۳	۰/۶۰	۰/۰۱۵	۰/۰۱	نامکول
۲	۰/۶۵	۰/۰۱۵	۰/۰۰۸	ده برادر
۱	۰/۹۱	۰/۰۲۱	۰/۰۰۲	تازه‌آباد
۴	۰/۵۶	۰/۰۱۳	۰/۰۱	دربند کبود
۶	۰	۰	۰/۰۲۳	کرمعلی
۵	۰/۴۳	۰/۰۱	۰/۰۱۳	گرخشاب

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به مقادیر حاصل از ضریب C^* و با استفاده از تحلیل خوشه‌ای داده‌ها، روستاهای مورد مطالعه از نظر وضعیت باغداران، در سه طبقه تقسیم‌بندی شدند. یافته‌ها حاکی است که به‌طور نسبی و در بعد محلی، روستای کرمعلی در طبقه دارای کمترین چالش (مطلوب)، روستاهای نامکول، دربند کبود و گرخشاب در طبقه چالش متوسط (تا حدودی مطلوب) و روستاهای تازه‌آباد و ده برادر در طبقه دارای بیشترین چالش (نامطلوب) قرار می‌گیرند.

جمع‌بندی و پیشنهادها

باغبانی از زیربخش‌های بخش کشاورزی است که دست کم به لحاظ صادرات و ارزآوری، اشتغال مولد، بهره‌گیری بهینه از منابع، عملکرد بالا در واحد سطح، و مزیت نسبی نسبت به سایر محصولات، از اهمیتی به‌سزا برخوردار است. در دهستان زیر تنگ سیاب، به لحاظ وجود شرایط آب‌وهوایی مناسب، آب کافی، خاک مناسب و تجربه کافی روستاییان، باغداری رونق دارد، که بیشتر به تولید محصول انار مبادرت می‌ورزند، به‌گونه‌ای که ۵۱/۸ درصد از مردم فقط از راه باغبانی امرار معاش می‌کنند. در فرایند تولید محصول، باغداران همواره با مسائل و مشکلاتی مواجه‌اند که با توجه به مطالعات نجفی (۱۳۸۵)، قانعی (۱۳۸۷)، کریم‌کشته و همکاران (۱۳۸۷)، سالم (۱۳۷۹)، و مطالعه نیکخواه و اسدی (۱۳۸۶)، که بیشتر روی مسائل اقتصادی تأکید داشته‌اند، یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد که در سطح دهستان، به‌ترتیب، مسائل اقتصادی، کالبدی، محیطی و اجتماعی در اولویت قرار دارند. در این راستا، به نظر می‌رسد که به‌دلیل هزینه‌های بالای تولید محصول (از جمله هزینه‌های کارگر، حمل محصول به بازار، و بسته‌بندی)، کشش‌پذیری پایین بازار و مشکلات بازاریابی، نبود صنایع تبدیلی و تکمیلی مرتبط با محصول، محروم بودن باغداران از ابزار و وسایل مناسب باغداری، عدم سرمایه‌گذاری کافی دولت، مسائل و مشکلات اقتصادی در اولویت قرار دارند. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که از نظر میزان و شدت مسائل و مشکلات باغداران در همه ابعاد در بین روستاهای نمونه، روستای تازه‌آباد

در اولویت اول و به ترتیب، روستاهای ده برادر، نامکول، دربند کبود، گرخشاب و کرمعلی در اولویت‌های بعدی قرار دارند. این اولویت‌بندی مشکلات به‌نوعی رویکرد و جهت برنامه‌ریزی را بازگو می‌کند تا بتوان با از پیش روی برداشتن راهبردی‌ترین مشکل پیش رو، بالاترین بازدهی و بیشترین کارایی را فراهم کرد. بدین سان، می‌توان با عنایت به مسئله و سؤال‌های پژوهش و یافته‌های نظریه‌ای و تجربی و جمع‌بندی انجام‌شده، چند پیشنهاد راهبردی را که با ساختار منطقه مورد مطالعه همسویی دارد، مطرح ساخت:

- برگزاری اردوهای ترویجی از سوی مراکز جهاد کشاورزی منطقه برای آشنایی انارکاران با شیوه کار انارکاران نمونه در مناطق انارکاری عمده چون ساوه، نیریز و شیراز؛
- با توجه به سطح زیر کشت باغ‌های انار و توسعه هر ساله باغ انار در منطقه و نیز تعداد زیاد بهره‌برداران، تشکیل و تقویت شرکت‌های تعاونی باغداران چندمنظوره انارکار به‌صورت واسطه میان دولت و مردم ضروری به نظر می‌رسد؛
- برای برطرف کردن مشکل انزوای منطقه و جبران حاشیه‌ای بودن و دوری از بازارهای فروش، بهتر است تبلیغات وسیع درباره ویژگی‌های منطقه و به‌ویژه محصول انار در شاهراه‌های ارتباطی نزدیک به منطقه حداقل از طریق نصب بنرها و تابلوهای تبلیغاتی صورت گیرد و در رسانه استانی، جایگاهی برای تبلیغات بازاریابی در نظر گرفته شود؛
- از آنجا که وضعیت جاده‌های دهستان و به‌ویژه راه‌های بین‌باغی در شرایط نامطلوب قرار دارند و مشکلات فراوان را برای باغداران به همراه آورده است، بهبود هرچه سریع‌تر این راه‌ها گامی مهم در بهبود وضعیت باغداران به‌شمار می‌رود؛
- از آنجا که بیمه از مؤثرترین عوامل حمایت از باغدار و محصول او در مقابل سوانح و بلایای طبیعی و انسانی و فناوری است، تقویت فرهنگ بیمه محصول انار از طریق مراکز ذی‌ربط سودمند خواهد بود؛ و
- مسئولان به معیارهای برنامه‌ریزی ارتباطی (ارتباط، گفتگو و آموزش) بیش از پیش بپردازند و بر اساس اهمیت و اولویت، آنها را در برنامه‌های خود لحاظ کنند.

یادداشت‌ها

1. TOPSIS
2. pomegranate

منابع

- امامی، محمدسعید (۱۳۸۵)، «نقش پوشش سبز باغ‌های انار در برنامه مدیریت تلفیقی آفات انار»، *ماهنامه تخصصی زیتون*، سال ۱۴، شماره ۱۷۳.
- تیموری، سمیه و خلیلیان، صادق (۱۳۸۷)، «عوامل مؤثر بر بهره‌وری موجود سرمایه در بخش کشاورزی ایران»، *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، سال ۱۶، شماره ۶۱.
- بدیع‌زادگان، مرتضی (۱۳۷۶)، *بررسی انارکاری در استان فارس*. شیراز: مرکز تحقیقات کشاورزی دانشکده کشاورزی.
- پارسا‌پژوه، داوود (۱۳۶۶)، «ساختمان چوب انار و موارد استفاده از آن»، *سمینار بررسی مسائل انار در ایران*، کرج، دانشکده کشاورزی.
- پیرجلی، معصومه (۱۳۸۸)، «انار»، *مجله فرهیختگان*، دوره جدید، شماره ۱۱۹.
- حسینی‌نیا، ماشاءالله (۱۳۷۳)، *انار*. تهران: وزارت کشاورزی، معاونت امور باغبانی، دفتر امور میوه‌جات گرمسیری و نیمه‌گرمسیری.
- حماسیان، علیرضا؛ عزیزی، اصغر؛ و عزیزی، نغمه (۱۳۸۶)، «مدیریت پس از برداشت پسته و انار در جمهوری اسلامی ایران»، *مجموعه مقالات سمینار چالش‌های مدیریت پس از برداشت محصولات کشاورزی/ باغبانی (ایران و کشورهای آسیایی)*، ۱۳۸۴، هتل المپیک تهران، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
- رامچی، مجید (۱۳۷۳)، *فیزیولوژی پس از برداشت*. شیراز: دانشگاه شیراز.
- رنجبر، ولی‌الله؛ اسدی، یوسف؛ بهزادی شهربابکی، حبیب؛ و حسینی‌نیا، ماشاءالله (۱۳۸۳)، *راهنمای کاشت، داشت و برداشت انار*. کرج: آموزش کشاورزی.
- سایپتکو، آ. (۱۳۵۸)، *دانستنی‌های کشاورزی (باغداری)*. ترجمه صادق سرابی. تهران: دماوند.
- سالم، جلال (۱۳۷۹)، «بررسی مسائل بازرسانی انار در استان یزد»، *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، سال ۸، شماره ۳۲.
- شاکری، منصور؛ اشکان، محمد؛ و زکیی، زهرا (۱۳۸۵)، «آفتاب‌سوختگی تنه و سرشاخه درختان انار و راه‌های کنترل آن»، *مجله علوم کشاورزی*، دوره ۳۷، شماره ۱.

- عبدالحسین زاده، اکبر (۱۳۶۵)، *بررسی وضعیت و مسائل اقتصاد کشاورزی ایران*. تهران: کتابیران.
- عزیزی، جعفر و یزدانی، سعید (۱۳۸۳)، «تعیین مزیت نسبی محصولات عمده باغبانی ایران». *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، سال ۱۲، شماره ۴۶.
- عسگری سرچشمه، محمدعلی و شاکری حسین آبادی، منصور (۱۳۶۳)، *انار و انارکاری*. تهران: جهاد دانشگاهی دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران.
- فرزانه، احمد (۱۳۷۶)، «کرم گلوگاه انار». *سمینار بررسی مسائل انار در ایران*، ۱۳۷۴، یزد. کرج: جهاد دانشگاهی دانشکده‌های کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران.
- قانع، منوچهر (۱۳۸۷)، *ششمین کتاب سال کشاورزی در ایران*. تهران: پارس گل.
- گسیلی، عزیز؛ قاسم‌خانی، سیما؛ و موسی‌پور، سمیرا (۱۳۸۵)، *دستورالعمل بسته‌بندی صادراتی انار*. تهران: دفتر توسعه طراحی و ترویج امور بسته‌بندی.
- محسنی، علی (۱۳۸۳)، *گزارش نگاهی به وضعیت انار ایران*. تهران: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت امور باغبانی.
- مقدسی، رضا؛ مهربانیان، الهه؛ و شریعتی، شروین (۱۳۸۶)، «مدیریت پس از برداشت میوه و سبزیجات در ایران». *مجموعه مقالات سمینار چالش‌های مدیریت پس از برداشت محصولات کشاورزی/ باغبانی (ایران و کشورهای آسیایی)*، ۱۳۸۴، هتل المپیک تهران، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
- مؤذن فردوسی، بهمن (۱۳۶۸)، *فرهنگ کشت و پرورش انار*. تهران: سازمان ترویج کشاورزی، واحد انتشارات فنی.
- مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی (۱۳۸۴)، *سند ملی توسعه بخش کشاورزی در برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه*. تهران: وزارت جهاد کشاورزی.
- میرجلیلی، عباس (۱۳۸۱)، *شناخت انار*. تهران: معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری، دفتر تولید برنامه‌های ترویجی و انتشارات فنی.
- میرحسینی، محمدرضا؛ شاکری، منصور؛ و دهقانی، فرهاد (۱۳۸۶)، «بررسی و تعیین روش‌های کنترل پوسیدگی میوه انار در انبار». *پژوهش و سازندگی (در زراعت و باغبانی)*، سال ۹، شماره ۷۴.
- میرکریمی، اسدالله (۱۳۸۱)، «بررسی تأثیر پر کردن گلوی انار برای جلوگیری از تخمگذاری پروانه گلوگاه». *مجله علوم کشاورزی ایران*، سال ۳۳، شماره ۳.

- نجفی، بهاء‌الدین (۱۳۸۵)، «نقش جدید دولت در بهبود بازاریابی میوه و سبزی در سطوح ملی و محلی». *مجموعه مقالات سمینار چالش‌های مدیریت پس از برداشت محصولات کشاورزی/ باغبانی (ایران و کشورهای آسیایی)*، ۱۳۸۴، هتل المپیک تهران، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.
- نیکخواه، شهره و اسدی، مرتضی (۱۳۸۶)، «بررسی وضعیت صادرات انار خراسان و ارائه راهکارهای لازم برای توسعه صادرات». *ماهنامه تخصصی زیتون*، سال ۱۵، شماره ۱۸۵. وزارت جهاد کشاورزی، معاونت امور باغبانی (۱۳۸۱)، *گزارش مربوط به محصولات باغبانی کشور ایران*. تهران: وزارت جهاد کشاورزی.
- وزارت جهاد کشاورزی، معاونت امور باغبانی (۱۳۸۷)، *آمارنامه کشاورزی*. تهران: وزارت جهاد کشاورزی.
- ویلیام ملور، جان (۱۳۸۳)، «توسعه کشاورزی در ایران: تعامل هدف‌ها و راهبردها». ترجمه امیرعلی راسترو. *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، سال ۱۲، شماره ۴۵.
- Crites, Alice M.; Robison, Gayland D.; and Mills, Linnis (2004), *Growing Pomegranates in Southern Nevada*. Henderson, University of Nevada.
- Kashkooli, A. and Eghtedar, E. (1976), "Biology and ecology of *Sepecterobates Ceratoniae* in the province of Fars". *Applied Entomonology and Phytopathology*, Vol. 41, No. 19, pp. 21-32.
- Knight, D. C. and Eden, J. A. (1996), "A review of the clinical effects of the phytoestrogens". *Obstetrics Gynecology*, No. 87, pp. 897-904.
- Lansky. E.; Shubert, S.; and Neeman, I. (1999), "Pharmacological and therapeutic properties of pomegranate". *Symposium International Sobre El Granado* (First International Symposium on the Pomegranate), Orihuea, Spain, October 1998.
- Larue, J. H. (1960), *Growing Pomegranate in California*. California: Agriculture Experiment Station, Bul. 303
- Madihassan, S. (1984), "Outline of the beginnings of alchemy and its antecedent". *The American Journal of Chinese Medicine*, Vol. 12, No. 1-4, pp. 32-42.

Rania, J.; Nejib, H.; Messaoud, M.; Mohamed, M.; and Mokhtar, T. (2008),
“Characterization of Tunisian pomegranate (*Punica granatum* L.):
cultivars using amplified fragment length polymorphism analysis”.
Scientia Horticulture, Vol. 115, No. 3, pp. 231-237.

